

Araştırma Makalesi

Ankara İskitler Bölgesi Geri Dönüşüm İşçilerinin Aktivite ve Rol Profillerinin Belirlenmesi

Determination of Activity and Role Performance of Waste Pickers in Iskitler Region of Ankara

Sinem KARS¹, Mine UYANIK²

¹ Erg., Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Ergoterapi Bölümü, snmkrs@hotmail.com (Sorumlu Yazar)

² Prof.Dr., Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Ergoterapi Bölümü, muyanik@hacettepe.edu.tr

*Bu çalışma; 23-25 Ekim 2014 tarihlerinde Hollanda/ Nijmegen'da yapılacak olan ENOTHE Annual Meeting'de poster sunumu olarak kabul edilmiştir.

ÖZ

Amaç: Olumsuz çalışma ve barınma koşullarına sahip olan geri dönüşüm işçilerinin aktivitelerinin ve rol profillerinin belirlenmesi, işçilerin sağlığını ve iyi olma hallerinin korunması ve geliştirilmesine yönelik sorunların ortaya çıkarılmasında önemlidir. Araştırma Ankara- İskitler Bölgesi'nde yaşayan, en az 1 aydır işçilik yapan geri dönüşüm işçilerinin aktivite ve rol profillerinin tanımlanması amacıyla yapılmıştır. **Gereç ve Yöntem:** Araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, 700-800 geri dönüşüm işçisi oluşturmaktadır. İşçilerden bir kısmının mevsimsel olarak çalışması, belediye ile problem yaşadıkları için bir derneğe üye olmamaları gibi nedenlerden dolayı tam sayıları bilinmemektedir. Örneklemine ise evrende tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen ve evrenin yaklaşık olarak %5'ini oluşturan 30 erkek geri dönüşüm işçisi oluşturmaktadır. Veriler araştırmacı tarafından gerekli literatür taranarak hazırlanmış olan soru formu ve hastalık formu, nitel veri toplama amacıyla oluşturulan görüşme soru formu ile Kanada Aktivite Performans Ölçeği (KAPÖ) yapılarak yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. **Sonuçlar:** Geri dönüşüm işçilerinin KAPÖ sonuçlarına göre aktivite performans alanlarından en çok kendine bakım aktivitelerinin önemli olduğu, kendine bakım aktivitelerinden ise en çok banyo yapmanın (9,2±1,6) önemli olduğu tespit edilmiştir. İşçiler için, banyo yapmadan sonra en çok önemli olan aktivitenin telefonla konuşma (9±1,98) olduğu tespit edilmiştir. İşçiler için bu iş "mecburi" yapılan, kötü şartlara sahip, pis ve aşağı seviye bir iştir. Bu durumu en iyi yansıtan ifade: 'Ölüm, kalım, plastik!' olmuştur. **Tartışma:** Geri dönüşüm işçilerinin işçilerin %83,3'ü günde en az 11 saat çalıştığı, %53'ünün kendi işlerine olan bakış açısının olumsuz olduğu, %50'sine göre, toplumun işçilere olan bakış açısı olumsuz olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Geri dönüşüm işçileri; Aktivite performansı; Aktivite profili; Rol profili

ABSTRACT

Purpose: Identifying the activities and role profiles of waste pickers who have adverse working and housing conditions is important in order to promote the well-being and health of waste pickers and show problems limiting this promotion. The study aims to identify activity and role profile of waste pickers who are doing this job at least for one month in the Iskitler region of Ankara. **Material and Methods:** Quantitative and qualitative research methods were used in this study. The universe of the study was formed by 700-800 waste pickers. The certain number of waste-pickers isn't known, because they don't join the association because of living problems with municipality and working in some seasons. The sample selected by random sampling method in the universe and the universe constitute approximately 5% in 30 male workers constitute recycling. The data was collected through structured questionnaires and diseases form designed by the researcher and through Canadian Occupational Performance Measure (COPM) after doing a careful literature review. The questionnaires were filled through face to face interviews. **Results:** It is found that the areas of activity performance is more important self-care activities. In the self care activities, take a bath (9,2±1,6) is very important for waste pickers. After take a bath, the second activity is talking on the phone (9±1,98). The job as a waste-pickering is a dirty and compulsory job and this job has a lower level for waste-pickers. The 'Death, survival, plastic!' sentence of waste picker was best summed up to waste pickers' point of view for their job. **Conclusion:** The research shows that 83.3% of the waste-pickers worked at least 11 hours, 53% of the waste-pickers has a negative attitude to their own work, 50% of the waste-pickers has a thing that the community have a negative attitude to waste-pickers.

Key Words: Waste pickers; Occupational performance; Activity profile; Role profile

Ergoterapi kişi merkezli bir sağlık mesleğidir. Ergoterapi bakış açısına göre, kişilerin aktiviteleri rollerine göre şekillenir. Kişiler için önemli olan aktivitelerden rolleri hakkında bilgi edinilebilir. Aktivite performansı, kişi, çevre ve aktivite arasındaki dinamik ilişkinin sonucudur (Strong, Gruhl, 2011). Aktivite performansı; kültürel olarak tanımlanmış olup, kişinin yaşına ve cinsiyetine uygun, kendisi için anlamlı işi seçebilme, organize edebilme ve bunları yapabilme yeteneği olarak da tanımlanabilir. Aktivite performans alanları; kendine bakım, üretkenlik ve serbest zaman alanı olarak sınıflandırılmaktadır (Baum, Law, 1997). Aktivite performans alanları arasındaki denge kişinin iyi olma halinde olduğunu ve kişinin sağlıklı bir şekilde rollerini yerine getirdiğini gösterir (Anaby, Jarus, Backman, Zumbo, 2010).

Geri dönüşüm işçileri, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Katı Atık Ana Planı kapsamında yer almayarak kayıt dışı işçi olarak sayılmışlardır (T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü Atık Yönetimi 2008-2012 Eylem Planı, 2008). Katı atık toplama yetkisi lisanslı firmalara verilmiştir. Yasadışı işçi oldukları için T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Kurumu Mesleki Hastalıklarla İlgili Genelge'de geri dönüşüm işçilerinden bahsedilmemektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı Meslek Hastalığıyla İlgili Genelge, 2011). Ancak geri dönüşüm işçileri çöp toplarken birçok sağlık problemi ile yüz yüze kalırlar. Dünyada geri dönüşüm işçilerinin sağlık problemleri ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Ancak bunlar sağlık problemlerinin belirlenmesi, korunma yöntemleri, devlet tarafından sağlanan ücretsiz aşılar hakkında bilgilendirme, vitamin takviyeleri, parazitlerin neden olduğu hastalıklarla (toksokariazis gibi)¹ ilgili çalışmalar, yaşam koşulları, mesleki hastalıkları, özellikle kadın işçilere yönelik korunma yöntemleri gibi eğitimler, işçilerin akciğer kapasitelerinin değerlendirilmesi, sosyo-ekonomik profillerinin belirlenmesi gibi çalışmalardır (Acar, 2008; Alvarado-Esquivel, 2013; Erelel, İşsever, Bayraktarlı, Ayvaz, Güngör, Erbil, Özdilli, Eker, 2009; Mustajbegovic, Zuskin, Kern, Kos, 1994; Nguyen, Chalin, Lam, Maclaren, 2003; Giri, 2012; Saltan, Yardımcı, 2007).

Dünya çapındaki farklı ülke ve bölgelerdeki geri dönüşüm işçilerinin etiketlenmeye maruz kal-

dıkları (Özgen, 2001; Saltan, Yardımcı, 2007) ve kötü çalışma koşullarına sahip oldukları bildirilmektedir (Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing, 2014; Samson, 2009). Türkiye'de; işçilerin sokakta çöp toplama sırasında, lokanta ve cafe tarzı yerlerin, işçilere yiyecek vermek istemedikleri ve sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları, küçük depolarda hem topladıkları çöpleri biriktirip, hem de buraları yaşama yeri olarak kullandıkları, depoda yaşayan geri dönüşüm işçilerinin ısınmak ve banyo yapmak için elektriği kullandıkları, banyo yapmak için uzun süre beklemek zorunda oldukları, uzun süre çalıştıkları bildirilmektedir (Özsoy, 2012). Ayrıca; çoğu işçinin göç ile geldiklerinin ve annelerinin, eşlerini, çocuklarını memleketlerinde bıraktıkları ve imkan buldukça onları görmeye gittikleri bildirilmektedir (Acar, 2008; Altuntaş, 2008).

Bu faktörlerden dolayı geri dönüşüm işçilerinin aktivite performans alanlarındaki dengenin bozulduğu ve işçilerin iyi olma halini koruyamadıkları düşünülmektedir.

Çalışma için kurulan hipotezler şunlardır:

- 1) Geri dönüşüm işçilerinin aktivite performans alanları arasında denge vardır.
- 2) Geri dönüşüm işçilerinin iyi olma halleri devam etmektedir.

Bu araştırma, kişisel ve çevresel faktörler kapsamında Ankara-İskitler Bölgesi geri dönüşüm işçilerinin aktivite ve rol profillerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma; Ankara İskitler Bölgesi'nde yaşayan geri dönüşüm işçilerinin günlük yaşam aktivitelerini değerlendirerek, aktivite ve rol profillerinin belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

İskitler Bölgesi'nin seçilmesinin nedeni geri dönüşüm işçilerinin en fazla burada yaşaması ve ulaşımın kolay olmasıdır.

İskitler Bölgesi'ndeki işçilerin neredeyse tamamına yakınının Kürt kökenli olduğu ve Diyarbakır ya da Şanlıurfa'dan geldikleri belirtilmektedir (Acar, 2008; Ankara Geri Kazanım Derneği).

İskitler Bölgesi'nde yaklaşık olarak 700-800 işçi bulunduğu belirtilmektedir. (Mendilloğlu, 2014). Örnekleme, evrende tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen ve evrenin yaklaşık olarak %5 ini oluşturan 30 erkek geri dönüşüm işçisi oluş-

¹ Toksokariazis yuvarlak kurt parazitlerinin neden olduğu nadir görülen bir enfeksiyondur.

turmaktadır. Örneklerin tamamı en az 1 aydır işçilik yapan işçilerden oluşmaktadır.

Veriler, işçilerin sosyo-demografik özelliklerine ve sağlık durumlarına soru formu eklenmiş, günlük yaşam aktivite durumlarına yönelik Kanada Aktivite Performans Ölçeği (KAPÖ) kullanılarak toplanmıştır. İşçilere Geri Dönüşüm Derneği sayesinde ulaşılmış ve yaşadıkları barınaklara Dernek Başkanı ile gidilmiştir. Çalışmaya katılmadan önce işçiler çalışma hakkında bilgilendirilmiş ve aydınlatılmış onam formu imzalatılmıştır. İşçilerin izinleri alındıktan sonra yüz yüze görüşme tekniği ile formlar doldurulmuştur.

Değerlendirmelerimiz sırasında işçilerin %100'ünün Kürt olması ve anadilleri Kürtçe olması nedeniyle Türkçeyi anlamaları zor olmaktadır. Bu nedenle Türkçe'yi daha iyi anlayan birisi seçilerek çalışmanın amacı ilk önce bu kişiye anlatıldı. Daha sonra, seçilen bu kişi Kürtçe diğer işçilere anlattı ve her yeni değerlendirmede bu kişi yanımızda bulunmaktaydı. Bu sayede işçilerin anlamadığı sorular bu kişi tarafından tercüme yapılarak, işçilerin soruları cevaplamasına yardımcı olmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Soru formunun birinci bölümünde, araştırmaya katılan işçilerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aylık geliri, ek olarak yapılan iş, sosyal güvencesi, kronik hastalıkları varsa çocuk sayısının sorgulandığı sosyo-demografik anket ile bu işe başlama hikayesi, kişinin işine olan bakış açısı ve kişiye göre toplumun kişiye olan bakış açısı ve kişinin hayattan beklentilerinin sorgulanması amacıyla oluşturulan nicel veri anketi yer almaktadır. Soru formunun ikinci bölümünde, işçilerin çalıştıkları ortamlardan kaynaklanabilecek ve işçilerin aktivitelerini etkileyebilecek hastalıklar sorgulanmıştır. Soru formunun üçüncü bölümünde, kişilerin günlük yaşam aktivitelerini sorgulayan Kanada Aktivite Performans Ölçeği (KAPÖ) kullanılmıştır.

1. Sosyodemografik Anket: Kişilerin aktiviteleri çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. İşçilerin aktiviteleri incelenirken, aktivitelerini etkileyecek faktörlerin sorgulanması için kişi bilgilerinin alındığı değerlendirme kullanılmıştır. Bu değerlendirmede, yaş, cinsiyet, eğitim durumu, aylık geliri, ek olarak yapılan iş, sosyal güvencesi, kronik hastalıkları varsa çocuk sayısı sorgulanmıştır.

2. Nicel Veri Anketi: Kişinin işe başlama hikayesi, kişinin işine olan bakış açısı ve kişiye göre toplumun kişiye olan bakış açısı ve kişinin hayattan beklentileri sorgulanmıştır. Kişinin işine olan bakış açısında; *'Hırsızlık yaptıktan sonra, bu işi yapmak daha iyi!'*, *'Alın terim ile bu meslekte para kazanıyorum!'* gibi ifadeler olumlu, *'Pis iş, kirli iş. Mecburiyetten yapıyoruz!'*, *'Çok pişmanım, keşke ben de okusaydım da burada olmak zorunda olmasaydım'* gibi pişmanlık, mecburiyetten yapma, mesleğinden utanma gibi ifadeler olumsuz, *'Bu meslek ne umdurur, ne de uğundurur!'* gibi hem olumlu hem de olumsuz ifadeler ile fikir belirtmek istemeyen kişilerin fikirleri nötr olarak kabul edilmiştir.

3. Hastalık Listesi: Geri dönüşüm işçilerinin birçok sağlık problemi bulunmaktadır. Araştırmacı bu sağlık problemlerinden oluşan bir kontrol listesi hazırlayarak, işçilere uygulamıştır. Bu listede baş ağrısı, eklem ağrısı, sırt ağrısı, kas ağrıları, kaşıntı / döküntü, tahriş olmuş cilt, uyuz, kıl kurdu, çürük, öksürük, kanlı öksürük, nefes darlığı, mide ağrısı, ishal, kanlı dışkı, belirsiz görüş, iştme sorunları, hayvan ısırıkları (örneğin köpek, sivrisinek), parazit/bit, kemik kırığı, kansızlık, gıda zehirlenmeleri, tetanos, üst solunum yolu enfeksiyonları, derin kesikler, psikolojik problemler (intihar, kaygılanma, duygu durum bozuklukları) bulunmaktadır (Acar, 2008; Alvarado-Esquivel, 2013; Erelel, İşsever, Bayraktarlı, Ayvaz, Güngör, Erbil, Özdiilli, Eker, 2009; Mustajbegovic, Zuskin, Kern, Kos, 1994; Nguyen, Chalin, Lam, Maclaren, 2003; Giri, 2012; Saltan, Yardımcı, 2007; Sarkar, 2003).

3. Kanada Aktivite Performans Ölçümü (KAPÖ): Kanada Aktivite Performans Ölçümü; zaman içerisinde kişinin aktivite performansının benlik algısındaki değişiklikleri anlamak amacıyla dizayn edilen kişi merkezli bir ölçümdür. Sonuç ölçüsü olarak kullanılmak üzere tasarlanmıştır. KAPÖ, çeşitli engellilerde ve gelişim aşamalarında kullanılmak üzere Mary Law, Sue Baptiste, Mary Ann McColl, Anne Opzoomer, Helene Polatajko ve Nancy Pollock tarafından tasarlanmıştır. 1991 yılında ilk kez ve Mayıs 2005'te dördüncü sürümü yayımlanan KAPÖ, 35'ten fazla ülkede kullanılmaktadır ve 20'den fazla dile çevrilmiştir.

KAPÖ; kendine bakım, iş ve üretici aktiviteler, serbest zaman aktiviteleri alanlarındaki performans problemlerini belirler. Kişinin aktivite performansının zaman içindeki değişiminin yine

kişinin kendisi tarafından performans ve tatmin puanları vererek değerlendirdiği bir ölçektir. (Law, Baptiste, McColl, Opzoomer, Polatajko, Pollock, 1990; Carswell, McColl, Baptiste, Law, Polatajko, Pollock, 2004). Ancak belirtilen ölçek ile sadece kişilerin Ankara'da yapmış oldukları aktiviteler incelenmiştir.

Araştırmacı tarafından hazırlanan soru formu danışmanı ve uzman iki öğretim görevlisi tarafından değerlendirilmiş ve uygun görülmüştür. Daha sonra formun anlaşılabilirliği ve kullanılabilirliğini kontrol etmek amacıyla örneklem grubundaki kişilere uygulanmıştır. Ön uygulamadan sonra soru formuna son şekli verilmiştir.

Veriler, araştırmacı tarafından, işçilerin dinlenme zamanlarında, yüz yüze görüşme yöntemi ile 22 Şubat 2014-16 Mart 2014 tarihleri arasında toplanmıştır. Anket formunda yer alan sorular araştırmacı tarafından işçilere sorularak, işçilerin vereceği yanıtlar yine araştırmacı tarafından anket formuna işaretilenmiştir. İşçilerin soruları tam olarak anlayamadıkları zamanlarda, bize rehber olan kişi tarafından soru Kürtçe olarak işçilere anlatılmıştır. Böylece sorulara işçiler tarafından daha sağlıklı cevap vermesi sağlanmıştır. Formun uygulanması yaklaşık yirmi dakika sürmüştür.

Ankara'nın birçok bölgesinde geri dönüşüm işçileri çalışmaktadır. Ancak bu işçilerin geldikleri yerler, etnik kökenleri, cinsiyetleri, yaşları ve psikososyal özellikleri farklılık göstermektedir. Bu yüzden, bu araştırmanın sonuçları Ankara genelinde genellenemez.

Verilerin Değerlendirilmesi: Araştırmadan elde edilen veriler, Microsoft Office 2007 Excel programında, uygun istatistiksel yöntemler kullanılarak değerlendirilmiştir.

Kanada Aktivite Performans Ölçeği ile yapılan aktivitelerin, aktivite performans alanları olan günlük yaşam, iş ve üretici aktiviteleri ile oyun ve serbest zaman aktiviteleri ana başlıkları altında, önemlilik puanları yazılmıştır. Öncelikle 30 kişi için her aktivitenin önemlilik puanı, aktivitelerin önemlilik puanlarının ortalaması alınarak bulunmuştur. Daha sonra, günlük yaşam, iş ve üretici aktiviteleri ile oyun ve serbest zaman aktiviteleri alanlarındaki aktivitelerin önemlilik puanlarının ortalaması alınarak, her alanın kişi için önemlilik puanı bulunmuştur. Alanların önemlilik puanları bulunduktan sonra; kişilerin yaptıkları aktivitelerin, kişiler için

ne kadar önemli olduğu ve bu aktiviteleri hangi rolleri gereği yaptıkları belirlenmiştir.

SONUÇLAR

Bulgular iki başlık altında incelenmiştir:

1. İşçilerin Tanımlayıcı Özellikleri ve Sağlık Durumlarına Yönelik Bulgular
2. İşçilerin Kanada Aktivite Performans Ölçeği Puanlarının Dağılımına Yönelik Bulgular

1. İşçilerin Tanımlayıcı Özellikleri ve Sağlık Durumlarına Yönelik Bulgular

Tablo 1'de işçilerin tanımlayıcı özelliklerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Çalışmaya katılan işçilerin yaş ortalamasının $30,63 \pm 13,07$ olduğu, ortalamayı en fazla 21-30 yaş grubunun (%33,3) oluşturduğu saptanmıştır. Çalışmaya katılan işçilerin tamamı erkektir. İşçilerin %63,3'ünün evli olduğu saptanmıştır. Eğitim düzeylerine göre bakıldığında, en fazla (%43,3) ortaokul mezunu oldukları görülmüştür. İşçilerin 83,3'ünün sosyal güvencesinin olduğu ve %80'inin gelirinin 1000 TL'nin altında olduğu belirlenmiştir. İşçilerin çocuk sayıları incelendiğinde; %52,6'sının 1-3, %26,3'ünün 7 ve üzeri, % 21'inin ise, 4-6 arasında çocuğa sahip oldukları belirlenmiştir. İşçilerin günlük çalışma saatlerine bakıldığında; % 43,3'ünün 15 saat ve üzere, %40'inin 11-14 saat, %16,6'sının ise 6-10 saat çalıştığı belirlenmiştir. Yani işçilerin %83,3'ü günde en az 11 saat çalışmaktadır. İşçilerin %53'ünün kendi işlerine olan bakış açısı olumsuzdur. İşçilerin %50'sine göre, toplumun işçilere olan bakış açısı olumsuzdur.

İşçilerde bulunan hastalıkların dağılımı Tablo 2'de gösterilmiştir. Araştırma kapsamındaki işçilerde en çok görülen 5 hastalık sıralandığında, 1. sırada %90 görülme sıklığı ile baş, eklem, sırt veya kas ağrısı, 2. sırada %46,6 görülme sıklığı ile mide ağrısı, 3. sırada %10 görülme sıklığı ile öksürük/kanlı öksürük ve hayvan ısırıkları, 4. sırada %30 görülme sıklığı ile nefes darlığı ve 5. sırada %23,3 görülme sıklığı ile çürük ve üst solunum yolu enfeksiyonlarının olduğu tespit edilmiştir.

2. İşçilerin Kanada Aktivite Performans Ölçeği Puanlarının Dağılımına Yönelik Bulgular

İşçilerin aktiviteleri, aktivite performans alanlarına (günlük yaşam, iş ve üretici aktiviteleri ile oyun

ve serbest zaman aktiviteleri) göre incelenmiştir. İşçilerden alınan önemlilik puanları tablo 3, 4 ve 5'te gösterilmiştir. Tablo 3'de günlük yaşam aktiviteleri, tablo 4'de iş ve üretici aktiviteleri, tablo 5'de oyun ve serbest zaman aktivitelerinin önemlilik puanları gösterilmiştir.

Kendine bakım aktivitelerine bakıldığında, $9,2 \pm 1,6$ puanla banyo yapmanın ilk sırada yer aldığı, 2. sırada $9 \pm 1,98$ puanla telefonla konuşmanın yer aldığı, el-yüz yıkamanın $8,9 \pm 1,37$ puanla 3. sırada yer aldığı görülmektedir. Bu puanlama

incelendiğinde, telefonla konuşmanın, giyinme, tuvalet, yemek yeme gibi temel günlük yaşam aktivitelerini geçtiği görülmektedir. Bu durum, işçiler için aileleri ile konuşmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Diş fırçalama, traş olma, saç tarama gibi kendine çeki düzen verme aktivitelerinin puanlarının düşük olması ve görüşmeler sırasında '*Zaten sürekli pisliğin içerisindeyiz, temizlensek de tekrar batacağız!*' sözleri, işçilerin işlerinin hijyenik olmayışından, bu aktivitelerini ihmal ettiklerini göstermektedir.

Tablo 1.1. İşçilerin Tanıtıcı Özelliklerinin Dağılımı (n:30)

TANIMLAYICI ÖZELLİKLER		Sayı (n:30)*	%
Yaş	15-20	7	23,3
	21-30	10	33,3
	31-40	7	23,3
	41 ve üzeri	6	20
Yaş Ortalaması: 30.63 ± 13.07			
Medeni Durum	Evli	19	63,3
	Hiç Evlenmemiş	10	33,3
	Dul/Boşanmış	1	3,3
Eğitim Durumu	Okuryazar değil	5	16,6
	Okuryazar	4	13,3
	İlkokul mezunu	8	26,6
	Ortaokul mezunu	13	43,3
	Lise ve üzeri	0	0
Sosyal Güvence Durumu	Var	25	83,3
	Yok	5	16,6
Aylık Geliri	0-1000 TL	24	80
	1000 TL ve üzeri	6	20
Çocuk sayısı (n: 20**)	1-3 çocuk	10	52,6
	4-6 çocuk	4	21
	7 çocuk ve üzeri	5	26,3
Günlük çalışma saatleri	6-10 saat	5	16,6
	11-14 saat	12	40
	15 saat ve üzeri	13	43,3
Kendi işine olan bakış açısı	Olumlu ifade	10	33,3
	Olumsuz ifade	16	53,3
	Nötr	4	13,3
Kendisine göre toplumun ona olan bakış açısı	Olumlu ifade	2	6,6
	Olumsuz ifade	15	50
	Nötr***	13	43,3

* Yüzdeler n'e göre hesaplanmıştır. ** n: 20 (Çocuğu olan kişi sayısı)

*** Fikrini belirtmek istemeyen ve/veya net fikir belirtmeyen kişi sayısı

İş ve üretici aktivitelere bakıldığında, bu alan-daki aktivitelerden camiye (4,6±4,53), misafirli-ğe (2,7±3,75) ve kahveye (1,16±2,79) gitme gibi sosyal aktivitelerin önemli olduğu belirlenmiştir. Ek iş (0), kurslara katılma (0,3±1,82) gibi meslek edinmeye yönelik aktivitelerin neredeyse önemsiz olduğu görülmektedir.

Oyun ve serbest zaman aktivitelerine bakıldı-ğında; televizyon seyretme (5,2±5,2), tavla, okey, kağıt ve şans oyunları (4,8±4,17), araç kullanma (4,2±4,51), spor yapma veya izleme (3,5±3,98), müzik, radyo dinleme (2,4±3,35) nin önemli oldu-ğu görülmektedir. Ancak bu aktivitelerin genellikle pasif olarak yapılıyor olması dikkat çekmektedir.

Tablo 2. İşçilerde Bulunan Hastalıkların Dağılımı (n:30)

Hastalıklar	Sayısı	Yüzde
Baş, eklem, sırt, kas ağrısı	27	90
Kaşıntı / döküntü	5	16,6
Tahriş olmuş cilt	2	6,6
Uyuz, kıl kurdu	1	3,3
Çürük	7	23,3
Öksürük, kanlı öksürük	10	33,3
Nefes darlığı	9	30
Mide ağrısı	14	46,6
İshal	1	3,3
Kanlı dışkı	-	-
Belirsiz görüş	1	3,3
İşitme sorunları	1	3,3
Hayvan ısırıkları (köpek, sivrisinek)	10	33,3
Parazit/Bit	1	3,3
Kemik kırığı	6	20
Kansızlık	1	3,3
Gıda zehirlenmeleri	2	6,6
Tetanos	5	16,6
Üst solunum yolu enfeksiyonları (nezle, grip, farenjit, sinüzit, larenjit)	7	23,3
Derin kesikler	6	20
Psikolojik problemler (intihar, endişeli olma, duygu durum bozuklukları,...)	3	10
Diğer (bel fıtığı, kalp hastalığı, diş ve bağırsak ağrıları)	6	20

Araç kullanmanın önemi, toplanan atık maddeler-in fabrikalara götürülmesi veya atık toplanan bölgelere gidilmesi amacıyla kullanılması, işçiler için işlerine yönelik aktivitelerin önemli olduğunu göstermektedir.

Kendine bakım, iş ve üretici aktiviteleri ve oyun/serbest zaman aktivitelerinin ortalama önemlilik puanlarına bakıldığında, kendine bakım aktivitelerinin önemli olmasına rağmen, işçiler için diğer alanlardaki aktivitelerin kendine bakım aktiviteleri kadar önemli olmadığı görülmektedir.

TARTIŞMA

Çalışmaya katılan işçilerin yaş ortalamasının 30,63±13,07 olduğu görülmüştür. İşçilerin %63,3'ünün evli olduğu saptanmıştır. İşçilerin en fazla (%43,3) ortaokul mezunu oldukları görülmüştür. İşçilerin çoğunluğunun (%83,3) sosyal güvencesinin (yeşil kart) olduğu belirlen-

Tablo 3. Kendine Bakım Aktiviteleri

Aktivite	X ±SS
El-yüz yıkama	8,9 ±1,37
Diş fırçalama	4,8 ±3,77
Saç tarama	4,1 ±3,22
Tırnak kesme	7,5 ±2,59
Tıraş olma	5,8 ±3,04
Giyinme	8,6 ±2,01
Yemek yeme	7,7 ±2,13
Banyo yapma	9,2 ±1,6
Tuvalet	8,1 ±2,24
Ev işleri	5,8 ±3,2
Ev temizliği	5,1 ±3,49
Hayvanlara bakma	2,4 ±3,65
Telefonla konuşma	9 ±1,98
Doktora gitme	4 ±2,52
Alışverişe gitme	4,9 ±3,14
Telefon kullanma	7,3 ±2,93
Bankaya gitme	2 ±2,29
Yemek yapma	0,8 ±0,73
Ortalama:	5,9

Tablo 4. İş ve Üretici Aktiviteler

Aktivite	X ±SS
Vakıf/dernek/gönüllü çalışma	0,4 ±1,79
Ek iş	0
Torun bakma	0,3 ±1,82
Kahveye gitme	1,16 ±2,79
Camiye gitme	4,6 ±4,53
Misafirliğe gitme	2,7 ±3,75
Dernekte çalışma	0,5 ±1,79
Kurslara katılma	0,3 ±1,82
Kendi kendine öğrenme	0,3 ±1,82
Ortalama:	1,3

miştir. İşçilerin %83,3'ünün en az 11 saat çalıştığı, %43,3'ünün ise 15 saat ve üzeri çalıştığı saptanmıştır. İşçilerin %53,3'ünün geri dönüşüm işçiliği hakkında olumsuz görüşlere sahip olduğu, işçilerin %50'sine göre ise toplumun işçilere karşı olumsuz görüşlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın işçilerin %43,3'ü ise toplumdan hem olumlu hem de olumsuz tepki aldıklarını belirtmişlerdir. İşçilerin %27'sinde bel, boyun, sırt, kas ve eklem ağrılarının bulunduğu tespit edilmiştir. İşçilerin %10'unda psikolojik problem bulunduğu tespit edilmiştir.

İşçiler hakkında yapılan araştırmalarda, sağlıklı koşullarda sosyal güvenceleri olmaksızın çalışan atık toplayıcıların en büyük kaygılarının sağlıklarını kaybetmeleri durumunda yaşayacakları çaresizliğe ilişkin olduğu bildirilmektedir (Özsoy, 2012). Yaptığımız çalışmada, 'doktora gitme' aktivitesinin 4±2,52 puan, 'banyo yapma' aktivitesinin 9,2±1,6 puan, 'el-yüz yıkama' aktivitesinin 8,9±1,37 puan olduğu ve %83,3'ünün sosyal güvencesi olduğu belirlenmiştir. İşçilerde bulunan hastalıklara bakıldığında, baş, eklem, sırt veya kas ve mide ağrısı, nefes darlığı başta gelmektedir. Bu veriler, işçilerin sosyal güvencelerinin olduğunu ancak 'doktora gitme' aktivitesinin işçiler için çok önemli olmadığını göstermektedir. Değerlendirmeler yapılırken, işçilerin kaldıkları mekanlar gözlemlendiğinde, kalınan ortamın sağlıklı olmadığı, 'bulaşık yıkama' aktivitesinin uygun olmayan koşullarda gerçekleştirildiği ve bu şekilde yıkanan tabaklarda yemek yenildiği, çöplerin

Tablo 5. Oyun ve Serbest Zaman Aktiviteleri

Aktivite	X ±SS
Kültürel aktiviteler (sinema, tiyatro, konser)	0,4 ±1,45
Geziye gitme	0,9 ±2,37
Spor yapma veya takip etme	3,5 ±3,98
Dini aktiviteler (namaz kılmak, oruç tutmak)	1,8 ±3,36
Yürüyüşe çıkma	0,6 ±2,53
Müzik/radyo dinleme	2,4 ±3,35
Tatile gitme	0,6 ±2,53
Kitap/gazete okuma	1 ±2,7
TV seyretme	5,2 ±3,83
Bahçe işleri (ev içi/ev dışı)	0,36 ±1,4
Uyuma/kestirme	1,8 ±2,69
Bilgisayar kullanma	0,8 ±2,49
Mektup/anı/öykü/şiir yazma	0,1 ±0,98
Torunlarla vakit geçirme	0,93 ±2,86
Araç kullanma	4,2 ±4,51
Enstrüman çalma	0,16 ±0,91
Bulmaca/yapboz	0,21 ±0,85
Tavla/okey/kağıt/şans oyunları	4,8 ±4,17
Ortalama:	1,6

yaşam alanıyla iç içe olduğu tespit edilmiştir. Bu faktörlerin de işçilerin sağlığını tehdit edebileceği düşünülmektedir.

İyi olma hali, kişilerin fiziksel/zihinsel, duygusal/ruhsal, kişisel ve ekonomik güvenlik, öz saygı, kişisel tercih fırsatları, anlamlı ve amaçlı aktivitelere ve umut duygusuna sahip olma durumu olarak tanımlanmıştır. Kişiler rollerinin gerektirdiği aktiviteleri gerçekleştirdikleri sürece bağımsızdırlar. Aktivite performans alanlarındaki denge, iyi olma hali için çok önemlidir. Aktiviteler sadece işten oluşmamalı, kendine bakım, eğitim ve daha fazlasından oluşmalıdır (Anaby, Jarus, Backman, Zumbo, 2010; Baum, Law, 1997; Law, Cooper, Strong, Stewart, Rigby, Letts,1996).Çalışmamıza katılan 30 işçiden %83,3'ünün 11 saat ve üzeri, %43,3'ü ise 15 saat ve üzeri çalışmaktadır. Ak-

tivite performans alanlarının ortalama önemlilik puanlarına bakıldığında; kendine bakım aktivitelerinin ortalama önemlilik puanları 10 puan üzerinden 5,9, oyun ve boş zaman aktivitelerinin ortalama önemlilik puanları 10 puan üzerinden 1,6 puan, iş ve üretici aktivitelerinin ortalama önemlilik puanları 10 puan üzerinden 1,3 puandır. Bu sonuç, işçilerin aktivite performans alanlarında denge olmadığını göstermektedir.

İşçiler için, aktivite performans alanlarından en çok kendine bakım aktivitelerinin önemli olduğunu, kendine bakım aktivitelerinden ise en çok banyo yapmanın (9,2±1,6) önemli olduğu tespit edilmiştir. İşçiler için, banyo yapmadan sonra en çok önemli olan aktivitenin telefonla konuşma (9±1,98) olduğu tespit edilmiştir. 'Telefonla konuşma' aktivitesinin, çöpleri alan fabrika sahipleri, diğer işçiler ve aileleriyle gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

'Bilgisayar kullanma' aktivitesinin önemlilik puanı 0,8 ±2,49'dir. Görüşme sırasından sorulan 'Yaşadığı ilginç anılar' sorusuna 'Bilgisayarda oyun oynadım!' cevap olarak verilmiştir. 'teknoloji çağı' olarak kabul edilen 21. yüzyılda, bu sözün söylenmesi işçilerin maddi durumları konusunda düşündürücüdür.

Her insanın hayatta kalmak için temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, yaşamak için asıl bir nedene ihtiyacı vardır. Bu, herhangi bir alandaki aktiviteye katılım ya da hayattaki rollerimiz olabilir. Toplumsal katılımımızı; kişi ve kişilik özelliklerimiz, sosyo-kültürel çevremiz, rollerimiz ile alışkanlıklarımız belirler (Law, Cooper, Strong, Stewart, Rigby, Letts,1996). İşçilerle yapılan görüşmeler sırasında, işçilerin hayattan beklentileri kendilerinden çok çocukları ve kardeşleri hakkında olduğu tespit edilmiştir. 'Çocuklarım okusun, ben rezil olmaya, hor görülmeye alıştım. Ama çocuklarımın iyi bir hayatı olsun istiyorum!' ve 'Hayattan bir beklentim yok, kardeşlerim okusun yeter!' sözleri bu durumu en iyi özetleyen cümlelerdir. Bu sözler, işçilerin yaşamak için 'baba' ve 'ağabey' rollerini benimsediklerini göstermektedir.

Bazı işçilerin ise hayattan beklentilerini ise en iyi özetleyen cümleler; 'Ölüm, kalım, plastik!', 'Mikrop kapmasak iyidir!'dir. İşçilerin %10'unda psikolojik problemlerin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sözler ve bu sonuç, işçilerin çaresizlik duygusu içerisinde olduklarını ve işçilerde psikolojik has-

talıkların görülme sıklığının artabileceğini göstermektedir.

İşçilerle yapılan görüşmelerde; işçilerin işleri hakkındaki genel görüşleri 'Çok kötü, pis iş!'tir. İşçilerin %50'sine göre toplumun onlara olan bakış açısı olumsuzdur. İşçilere ait şu sözler bu duruma örnektir: 'Küçümseyici, yanımızdan geçerken burunlarını tikiyorlar.', 'Bana sürekli 'Hırsızınız!' diyorlar.', 'Yağmurda ısladığım bir gün, bana 'Küflenmişsin!' deyip dalga geçtiler. Bize sokaktaki köpekler kadar bile değer vermiyorlar'. Bu sonuçlar, Acar (2008), Altuntaş (2008) ve Özsoy (2012)'un yapmış oldukları çalışmaları desteklemektedir.

Sonuç olarak; işçilerin aktiviteleri incelenirken, hangi rolleri olduğu belirlenmiştir. Rollerini incelendiğinde, baba, eş, çocuk, ağabey, kardeş, dayı, amca, yeğen, dernek çalışanı ve işçi rolleri tespit edilmiştir.

İşçilerin baba ve eş olma rollerinden dolayı, ailelerinin maddi ihtiyaçlarını karşılamaları gerekmektedir. Ancak kazançlarının az olması nedeni ile uzun süre çalışmak zorunda olduğu,

11 saatten fazla çalışmaları nedeniyle, sadece kendine bakım aktivitelerini yapabilmelerine, diğer aktivite performans alanlarına yeteri kadar zaman ayıramadıklarına ve bu durumun işçilerin aktivite performans alanları arasında denge olmasına ve iyi olma halinde tehdiye neden olduğu,

İşçiler için kendine bakım aktivitelerinin ve işlerine yönelik aktivitelerin önemli olduğu,

İşçilerin geri dönüşüm işçiliğinden dolayı hastalığa yakalandıkları ve hiçbir sosyal güvencesi olmayan işçilerin de bulunduğu,

Toplumun onlara olan bakış açısı nedeniyle kendilerini değersiz hissettikleri,

Yüksek eğitim seviyelerine sahip olmadıklarından dolayı, daha iyi bir işte çalışamadıkları, mecburen ve çaresizlikten bu işi yaptıkları sonucuna varılmıştır.

Bu sonuçlar değerlendirildiğinde; işçilerin iyi olma halini fiziksel/zihinsel, duygusal/ruhsal, kişisel ve ekonomik güvenlik, öz saygı, umut duygusuna sahip olma açısından taşımadıkları tespit edilmiştir. Bu durum işçilerin aktivite performansını, aktivitelerini ve rollerini etkilemiş, aktivite rol dengelerini bozmuştur. Yaşam kalitelerini etkileyecek olan iyi olma halleri ile sağlıksız çalışma şartlarında çalışma neticesinde sağlık sorunları ve bu sorunlarla baş etme stratejilerindeki eksik-

likler kişi, çevre ve aktivite temelli ergoterapi çalışmalarının geri dönüşüm işçilerinde kendileri ve toplum için fayda sağlayacağını göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, H., & Acar, Y. B. (2008). *Başkent'in karıncaları: atık madde işçileri*. Maya Akademi.
- Altuntaş, B. (2008). Enformel Bir Emek Biçimi Olarak Sokak Toplayıcılığı. *Toplum ve Bilim*, (112), 31-60.
- Alvarado-Esquivel, C. (2013). Toxocarasis in waste pickers: a case control seroprevalence study. *PloS one*, 8(1), e54897. Accessed on 21/05/2014 from www.plosone.org/article/doi/10.1371/journal.pone.0054897&representation=PDF
- Anaby, D., Jarus, T., Backman, C.L., Zumbo, B.D. (2010). The role of occupational characteristics and occupational imbalance in explaining well-being. *Applied Research in Quality of Life*, 5(2), 81-104. Accessed on 21/05/2014 from www.osot.ubc.ca/files/2010/09/The-role-of-occupational-characteristics-and-occupational-imbalance-in-explaining-well-being.pdf
- Ankara Geri Kazanım Derneği. (t.y.). Accessed on 21/05/2014 from www.angekader.blogspot.com.tr/
- Baum, C. M., & Law, M. (1997). Occupational therapy practice: Focusing on occupational performance. *American Journal of Occupational Therapy*, 51(4), 277-288.
- Erelel, M., İşsever, H., Bayraktarlı, R. Y., Ayvaz, Ö., Güngör, G. Y., Özdilli, S. E., & Eker, H. H. (2009). KATI ATIK TOPLAMA İŞKOLUNDA İŞ ORTAMINA BAĞLI ASTİM. *BONE*, 9, 17. Accessed on 21/05/2014 from www.nobelmedicus.com/contents/200953/88-94.htm
- Giri, S. (2012). Providing better health services for waste workers (Practical Action). Accessed on 21/05/2014 from <http://globalrec.org/2012/02/14/providing-better-health-services-for-waste-workers-practical-action/>
- Law, M., Cooper, B., Strong, S., Stewart, D., Rigby, P., & Letts, L. (1996). The person-environment-occupation model: A transactive approach to occupational performance. *Canadian Journal of Occupational Therapy*, 63(1), 9-23.
- Mustajbegović, J., Zuskin, E., Kern, J., & Kos, B. (1994). [Respiratory function in street cleaners and garbage collectors]. *Arhiv za higijenu rada i toksikologiju*, 45(3), 241-248. Accessed on 21/05/2014 from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/7763186>
- Nguyen, H. T. L., Chalin, C. G., Lam, T. M., & Maclaren, V. W. (2003). Health and social needs of waste pickers in Vietnam. *Report for Canadian International Development Agency*. Accessed on 21/05/2014 from <http://www.utoronto.ca/waste-econ/HuyenNguyen.pdf>
- Occupational health of waste pickers in Pune: KKP and SWaCH members push for health rights. (2013). Accessed on 21/05/2014 from <http://www.mfcindia.org/main/bgpapers/bgpapers2013/am/bgpap2013Vv.pdf>
- Özgen, N. (2001). Kentte yeni yoksulluk ve çöp insanları. *Toplum ve Bilim*, 89, 88-101.
- ÖZSOY, D. (2012). YENİ KENT YOKSULLUĞU, ATIK TOPLAYICILARI VE TEMSİL SORUNLARI: KATIK DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*, (43), 105-121. Accessed on 21/05/2014 from <http://journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/iletisim/article/viewFile/20140/19014>
- Saltan, A., Yardımcı, S. (2007). Geri Dönüşümün Görünmeyen Yüzü: Sokak Toplayıcılarının İş ve Yaşam Koşulları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Bilim*, 108, 206-238.
- Samson, M. (2009). *Refusing to be cast aside: Waste pickers organising around the world*. Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing (WIEGO). Accessed on 21/05/2014 from <http://wiego.org/sites/wiego.org/files/publications/files/Samson-Refusing-to-be-Cast-Aside-Wastepickers-Wiego-publication-English.pdf>
- Sarkar, P. (2003, December). Solid waste management in Delhi-a social vulnerability study. In *Proceedings of the third international conference on environment and health, Chennai, India* (pp.15-17). Accessed on 21/05/2014 from http://www.seas.columbia.edu/earth/wtert/sofos/Sarkar_SWM%20in%20Delhi%20-%20A%20Social%20Vulnerability%20Study.pdf
- Strong, S., Gruhl, K.R. (2011) Person-Environment-Occupation Model. S. C. Brown, (Ed.). *Occupational Therapy in Mental Health*. Philadelphia: F.A. Davis Company. 31-46.
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü Atık Yönetimi Eylem Planı, 2008-2012. (2008). Accessed on 21/05/2014 from www.baceyob.gov.tr/icon/atikeylemplani.pdf
- T.C. Sağlık Bakanlığı Meslek Hastalığıyla İlgili Genelge (2011). Accessed on 21/05/2014 from <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-13514/meslek-hastaliklariyla-ilgili-genelge-150150-13062011.html>
- T.C. Şehir ve Çevrecilik Bakanlığı (t.y.). Accessed on 21/05/2014 from <http://www.csb.gov.tr/gm/cygm/index.php?Sayfa=sayfa&Tur=webmenu&Id=418>
- Üngür, E., Gülkaynak, I. (2013). Atığın değeri ne kadar?. *The New City Reader Dergisi*, 9. Accessed on 21/05/2014 from <http://istanbuldesignbiennial.iksv.org/ncr-09-economy-what-does-waste-worth/?lang=tr>

Women in Informal Employment: Globalizing and Organizing (2014). Accessed on 21/05/2014 from <http://wiego.org/informal-economy/occupational-groups/waste-pickers>

World Federation of Occupational Therapists (t.y.). Accessed on 21/05/2014 from <http://www.wfot.org/aboutus/aboutoccupationaltherapy/definitionofoccupationaltherapy.aspx>